از مصائب جنگلبانان و آتش سوزی های تکراری تا مرگ مادر درنا و تدبیر برای احیای جنگل های زاگرس

تلخ و شیرین زیست بوم ایران

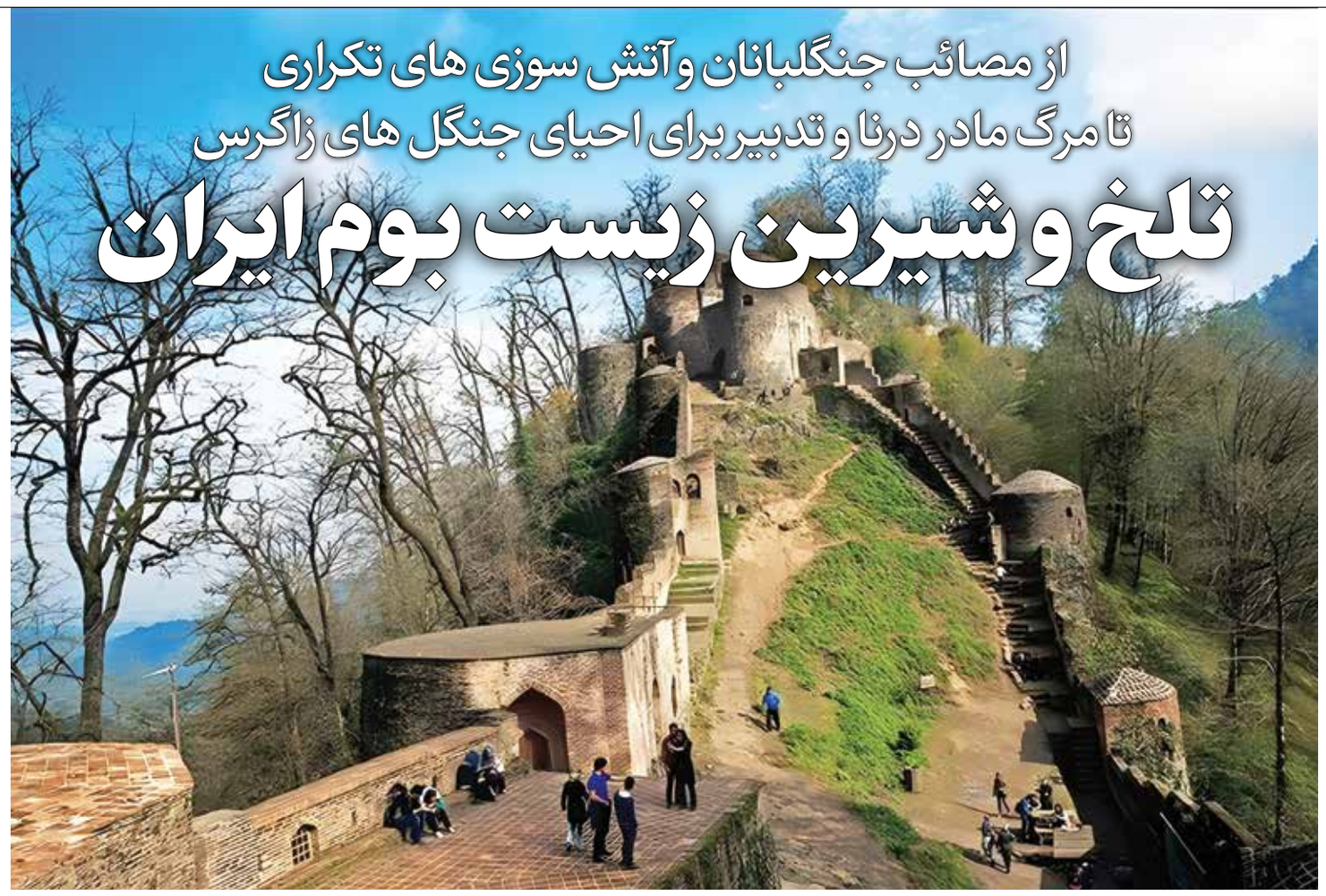

زیست‌بوم- آزاد شدن فعالان محیط زیست از زندان، به‌روزرسانی آیین‌نامه طبیعت‌گردی، توقف مالچ‌پاشی نفتی، حمله به جنگلبان با اسید، اره و شلیک گلوله، طرح جنجالی برداشت درختان شکسته و افتاده در هیرکانی، تعهدات برنامه هفتم توسعه برای مقابله با ریزگردها، لزوم خرید و فروش گونه‌های جانوری با مجوز محیط زیست، درگذشت فرهاد نظری و الن توکلی، معافیت صادرکنندگان صنایع دستی از پیمان‌سپاری ارزی و نیمایی، قطع درختان بوستان‌ها و خیابان‌های تهران و... بخشی از اخبار حوزه زیست‌بوم در سال ۱۴۰۳ بود. با توجه به محدودیت صفحه، حتماً بخشی از اخبار این حوزه در این گزارش جا نگرفته است.

سرانجام، آزادی

آزاد شدن فعالان محیط زیست زندانی پس از شش‌ونیم سال از زندان، اتفاق مهمی بود که در فروردین‌ماه ۱۴۰۳ روی داد. «حجت کرمانی»، وکیل زندانیان محیط زیستی، ۱۹ فروردین‌ماه گفت که «نیلوفر بیانی»، «سپیده کاشانی»، «طاهر قدیریان» و «هومن جوکار» عفو شده‌اند. یک روز پس از این خبر، هومن جوکار و نیلوفر بیانی از زندان آزاد شدند و روز بعد نیز شاهد آزادی سپیده کاشانی و طاهر قدیریان بودیم. به این ترتیب، پرونده‌ای که برای سال‌ها جامعه محیط‌زیست را درگیر خود کرده بود، بسته شد.

به‌روزرسانی آیین‌نامه طبیعت‌گردی بعد از ۱۹ سال

آیین نامه جدید کمیته ملی طبیعت‌گردی در تاریخ ۱۵ فروردین‌ماه ۱۴۰۳ به تصویب هیأت وزیران رسید. آن روز «محمد جهانشاهی» دبیر کمیته ملی طبیعت‌گردی کشور گفت: «حالا پس از ۱۹ سال شاهد اصلاح بموقع ظرفیت‌های قانونی در مسیر ایجاد روش‌های نوین مدیریتی در عرصه‌های طبیعی کشور در چهارچوب اصول گردشگری پایدار در قالب طبیعت‌گردی هستیم. اضافه شدن سازمان زمین‌شناسی به جمع اعضای کمیته، شرایط بهتری را در راستای افزایش مشارکت مردمی در روندهای حفاظت پایدار و بهره‌برداری خردمندانه، ساماندهی جریان‌های طبیعت‌گردی انبوه و کاهش نابسامانی‌های این حوزه فراهم می‌آورد. افزایش ارتباط ارگانیکی میان نهادهای متولی، هدف دیگر آیین‌نامه جدید است و تکمیل مسیری که پیش از این آغاز شده بود. در نهایت با توجه به روندهای کلانی همچون رشد جمعیت، کاهش جمعیت روستایی و افزایش شهرنشینی، گرایش به طبیعت و سفر به مقاصد ساحلی، جنگلی و بیابانی بیشتر می‌شود. با توجه به تغییرات اقلیمی و افزایش حساسیت‌های زیست‌محیطی، لازم است توجه به عرصه‌های مختلف جدی‌تر و فراگیرتر شود. آیین‌نامه جدید و تلاش‌های کمیته ملی طبیعت‌گردی، بخشی از این الزامات است.»

مالچ‌پاشی نفتی برای همیشه از دستور کار خارج شد

ابتدای اردیبهشت‌ماه سال جاری بود که «علی سلاجقه» رئیس وقت سازمان حفاظت محیط زیست اعلام کرد که مالچ‌پاشی نفتی برای همیشه از دستور کار خارج شده است. این ممنوعیت، دو دهه مخالفت فعالان و کارشناسان حوزه منابع طبیعی و محیط‌زیست را در پیشینه وعقبه خود دارد.

معافیت صادرکنندگان صنایع دستی از پیمان‌سپاری ارزی و نیمایی

بر اساس تصمیم جدید و با حفظ قوانین صادراتی، ارز حاصل از صنایع دستی با نظارت وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، بخش اعظم صنایع دستی که مواد اولیه ارزشمندی ندارد، با کد صفر صادر می‌شود. تصمیم جدید به این معناست که صادرکنندگان صنایع دستی، دیگر نه پیمان‌سپاری ارزی می‌خواهند و نه مکلف هستند برای بازگشت ارز به سامانه نیمایی ورود کنند.

تغییر پهنه سیاسی ایران

سقوط هلیکوپتر ابراهیم رئیسی، رئیس‌جمهوری فقید، در جنگل‌های ورزقان نه تنها عرصه سیاسی را در ایران تغییر داد، بلکه تحولاتی را هم در سایر حوزه‌ها به دنبال داشت. نمونه آنها تغییر دو رئیس سازمان حفاظت محیط‌زیست و منابع طبیعی بود.

شلیک دوباره به جنگل

خردادماه ۱۴۰۳ برای جنگلبانان هیرکانی خرداد تلخی بود. قاچاقچیان دوباره از لای درختان بیرون آمدند و به خودرو جنگلبانان شلیک کردند. وقتی جنگلبانان راه قوه قضائیه را در پی گرفتند، آنها را تهدید کردند که در صورت شکایت، به خانواده‌هایشان شلیک می‌کنند. تهدید را هم عملی کردند، شبانه از در و پنجره، خانواده حافظان جنگل را هدف قرار دادند. تا همین الان هم کسی دستگیر نشده است تا خاطره تلخ شلیک شبانه به «رشید غفاری» جنگلبان تالشی زنده شود؛ کسی که پای ۱۱ نفر در قتل شبانه‌اش و جلوی چشم اهالی خانه‌اش در میان بود اما بعد از دو دهه همچنان پرونده قتل او باز و کسی دستگیر نشده است!

> خردادماه ۱۴۰۳ برای جنگلبانان هیرکانی خرداد تلخی بود. قاچاقچیان دوباره از لای درختان بیرون آمدند و به خودرو جنگلبانان شلیک کردند. وقتی جنگلبانان راه قوه قضائیه را در پی گرفتند، آنها را تهدید کردند که در صورت شکایت، به خانواده‌هایشان شلیک می‌کنند. تهدید را هم عملی کردند، شبانه از در و پنجره، خانواده حافظان جنگل را هدف قرار دادند. تا همین الان هم کسی دستگیر نشده است

مقابله با ریزگردها جزو تعهدات برنامه هفتم توسعه شد

آمارها وسعت کانون‌های ریزگرد داخلی را تا سال ۱۳۹۸ بیش از ۳۴ میلیون هکتار اعلام می‌کند. به گفته دبیر ستاد ملی گرد و غبار کشور، همین موضوع باعث شد برنامه عملی ۱۰ ساله برای مقابله با ریزگردها، جزو تعهدات برنامه هفتم توسعه قرار گیرد. «علی‌محمد طهماسبی بیرگانی» به ایرنا می‌گوید: «اجرای این برنامه جزو جدی‌ترین کارهایی است که باید مورد پیگیری قرار دهیم. برنامه ۱۰ ساله حل معضل ریزگردهای داخلی در شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان‌ها تاکنون در ۱۲ استان که از اهمیت بالایی برخوردار هستند از جمله خوزستان، هرمزگان، گلستان، خراسان جنوبی، خراسان رضوی و سمنان تصویب شده است.»

خرید و فروش گونه‌های حیوانی منوط به مجوز کتبی محیط زیست

خردادماه سال جاری بود که علی سلاجقه، رئیس وقت سازمان حفاظت محیط زیست طی نامه‌ای دستور نظارت جدی و مستمر بر فعالیت باغ‌وحش‌ها را به مدیران کل محیط زیست استان‌ها داد و گفت: «از این پس خرید، فروش، ورود، معاوضه، مبادله، دریافت و اهدای هر گونه جانور وحشی توسط باغ‌وحش‌ها فقط با مجوز کتبی سازمان حفاظت محیط زیست امکان‌پذیر خواهد بود.» این تصمیم به دنبال مرگ شیر باغ‌وحش مشهد و افزایش تلفات حیوانات در اسارت گرفته شد.

فرهاد نظری درگذشت

فرهاد نظری در حالی که با عشق به وطن، برای حفاظت از تاریخ کشورش تلاش می‌کرد، بعد از چندین سال دست و پنجه نرم کردن با سرطان در سن ۴۹ سالگی درگذشت. فرهاد نظری، مدیر کل سابق دفتر ثبت جهانی آثار میراث فرهنگی، در کارش خبره بود و برای ثبت میراث فرهنگی و طبیعی ایران تلاش بسیاری کرد و در ثبت بسیاری از آثار ایران نقش بسیار زیادی داشت. مرگ فرهاد نظری، ضایعه بزرگی برای میراث فرهنگی است. بسیاری او را «کارشناسی از بدنه میراث فرهنگی» می‌دانستند که می‌توانست سکان وزارت میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی را بعد از چند دهه انتخاب مدیران سیاسی، به عهده بگیرد.

قطع ادامه‌دار درختان تهران

هوای آلوده، در سال جاری هم به بایگانی سپرده نشد؛ درست در زمانی که هر لحظه، خبری از قطع درختان تهران به عنوان یکی از آلوده‌ترین کلانشهرهای کشور مخابره می‌شود. وضعیت قطع درختان بوستان‌های تهران در سال گذشته به حدی بود که دادستانی تهران، اداره منابع طبیعی را ملزم به استقرار یگان حفاظت در تمامی پارک‌های جنگلی تهران کرد. این تصمیم به دنبال ماجرای خشکیدگی ۸۰۰ درخت در پارک جنگلی چیتگر گرفته شد. رضا بیانی، مدیرکل سازمان منابع طبیعی استان تهران پیش‌تر در گفت‌وگو با «ایران» گفته بود« تنش آبی این بلا را بر سر درختان چیتگر آورده است و اگر این درختان به طور منظم هفته‌ای ۱۰ تا ۱۵ لیتر آبیاری نشوند، باقی درختان هم به این سرنوشت دچار خواهند شد.» ورود دادستانی هم پوشش گیاهی تهران را نجات نداد.

برای حل بحران‌های محیط زیست، اولویت در سال آینده چه باید باشد؟

«آب» مسأله این است

گزارش

زهرا کشوری
دبیر گروه زیست‌بوم

«آب»! مسأله سال آینده کشور آب است. ایران وارد خشکسالی شده است. مدیریت آبی چند دهه گذشته نتیجه‌بخش نبوده است. تغییر اقلیم هم عزمش را جزم کرده تا همه چیز را به هم بریزد. خبری هم از بهبود اوضاع آبی به گوش نمی‌رسد. آژیر زودهنگام بی‌آبی نیز در اسفندماه به صدا درآمد. هر چند از شواهد معلوم شد که باز هم به نفع سازه‌سازی و صنایع انتقال آب تمام می‌شود. آن‌طور که «حجت میان‌آبادی» متخصص مدیریت منابع آب- هیدروپلیتیک و دیپلماسی آب در شبکه «ایکس» می‌نویسد: «مستندات نشان می‌دهد که شرایط آبی در تهران نسبت به سال گذشته در همین محدوده زمانی بهتر بوده است بنابراین هشدارها در اسفندماه جای سؤال دارد. در نهایت هم این هشدارها درباره کم‌آبی احتمالی، به تصویب ۵ هزار میلیارد تومان طرح‌ها پشت درهای همیشه بسته منجر شد. منظور میان‌آبادی از اختصاص بودجه به طرح انتقال آب نشتی سد لار به تهران، تکمیل سد نمرود، طرح آبرسانی به شهر تهران از طریق سد تنظیمی کرج و... است. حرف او جای تأمل دارد. چون بعد از همه هشدارها و تأکید بر جیره‌بندی آب، «عیسی بزرگ‌زاده»، سخنگوی صنعت آب از برخورد سختگیرانه با مشترکان پرمصرف آب، سخن گفت و تأکید کرد: «سال آینده جیره‌بندی آب نخواهیم داشت چرا که این موضوع به سطح رفاه هموطنان و تأسیسات آبی ما آسیب می‌رساند، اما مدیریت مصرف سختگیرانه را اعمال خواهیم کرد. یعنی حداقل در اسفندماه همان‌طور که کارشناسان می‌گویند آب باید باشد.»

موضوع تهران نیست، ایران است

اما اصلاً موضوع این گزارش وضعیت «سدهای تهران» نیست. چون شواهد جوی نشان می‌دهد تهران اگر از خوان کم‌آبی (بی‌آبی) و پرسؤال اسفند هم بگذرد سال نو کم‌آبی را با پوست و استخوان خواهد چشید. با وجود این، همه چیز حداقل تا اسفندماه نشان می‌دهد که قرار است در حکمرانی آب «در بر همان پاشنه بچرخد» که تاکنون چرخیده است؛ سیاست سازه‌سازی. آن هم درحالی که «سازه‌سازی» خمیری نیست که پیمانکار به تنور بزند و از فردا مسأله آب تهران حل شود. همین موضوع هم یک سؤال را پیش می‌آورد: اصلاً مگر کم‌آبی تهران به دلیل کمبود «سد و سازه» نبود پس در مقابل هشدار خالی بودن مخزن سدها و جیره‌بندی آب، ۵ هزار میلیارد تومان پروژه انتقال آب تصویب شد؟ پاسخ این سؤال، خیلی چیزها را روشن می‌کند، آیا در سال آینده که با کم‌آبی در مرکز کشور شروع خواهد شد، قرار است همان برنامه‌های همیشگی روی میز باشد؟ قرار است فرونشست‌ها که به دلیل برداشت بی‌رویه آب و خالی شدن آبخوان‌ها به جان کشور افتاده‌اند، فقط دغدغه رسانه‌ای باشد؟ اگر پاسخ منفی است چه برنامه‌ای برای حل آن روی میز است یا باید به صورت اورژانسی روی میز بیاید؟ آیا می‌توان از یک‌سو در پاسخ به هشدار درباره کم‌آبی‌ها، اجرا و تکمیل سازه‌های آبی را روی میز آورد اما انتظار داشت فرونشست که استانی مثل «اصفهان» را در شرایط بحرانی قرار داده است، حل کرد؟ استانی که فقط دشت‌هایش کم نیاورده‌اند. فرونشست تنها کلاس‌های درس مدارس‌اش را تهدید نمی‌کند. چاه عمیقی هم برای تاریخ‌اش که یکی از دلایل اصلی ورود گردشگران خارجی به ایران است، کنده است. فرونشستی که فقط میدان نقش‌جهان و مسجد سید اصفهان را در شرایط اضطرار قرار نداده و زیر پای میراث هخامنشی‌ها در شیراز را هم خالی کرده است. بیش از ۴۰۰ دشت ایران با کسری آب روبه‌رو هستند. کارشناسان بارها هشدار داده‌اند که تنها با احیای آبخوان‌ها می‌توان از مرگ سرزمینی (گسترش فرونشست‌ها) جلوگیری کرد. به‌راستی برنامه جدی سال آینده برای جلوگیری از گسترش فرونشست در کشور چیست؟ کارشناسان آب پاکی را روی دست همگان ریخته و گفته‌اند، بخشی از فرونشست زخم همیشگی طبیعت می‌شود و خوب نخواهد شد، اما برای جلوگیری از گسترش آن باید آبخوان‌ها را تغذیه کنند؛ آبخوان‌هایی که هنوز نمرده‌اند. آیا با سازه‌سازی می‌توان آبخوان‌ها را زنده کرد؟ آیا سال آینده بودجه‌ای که تصویب شده است، پرداخت می‌شود تا طبق برنامه توسعه هفتم آبخیزداری و آبخوانداری در کشور اجرایی و از سرعت گسترش فرونشست‌ها کاسته شود تا از هدررفت آب جلوگیری شود. تا جلوی فرسایش خاک سد شود. چون نگهداشت خاک مهم‌تر از نگهداشت آب است. چون اگر خاکی وجود نداشته باشد نمی‌توان آبی را نگه داشت. در هر حال آنچه مسلم است آنکه کشور نیاز به آب دارد تا سدها را پرکند نه سد بسازد برای آبی که نیست. ولی همچنان برد با پیمانکاران طرح‌های بزرگ آبی است. باشد که در سال آینده حکمرانی آبی جور دیگری بچرخد.

آتش‌سوزی جنگل‌ها

«کم‌آبی» و «خشکسالی» فقط آب شرب نیست. فقط زمین‌های کشاورزی که بایر می‌شوند، نیست. کم‌آبی یعنی افزایش آتش‌سوزی‌ها در جنگل‌های کشور. فصل آتش‌سوزی جنگل‌های زاگرس بهار و تابستان است و هیرکانی، پاییز. بارش‌ها در فروردین و اردیبهشت آنقدر نیست که «سدها» را پر کند اما آنقدر هست که زیراشکوب درختان «زاگرس» را سبز کند. بعد که هوا گرم شد آن حجم از علوفه خشک شود و به انباری از باروت تبدیل شود که حجم گسترده‌ای از بلوط و بنه‌های زاگرس را طعمه حریق کند؛ اتفاقی که هرسال به وقوع می‌پیوندد و گاهی هم تلفات جانی را علاوه بر خاکستر شدن گونه‌های گیاهی و حیوانی به بار می‌آورد. وقتی «مسعود پزشکیان» رئیس جمهوری به خیابان پاستور رفت تا سکان دولت چهاردهم را به دست بگیرد، دستیار ویژه‌ای در سازمان برنامه و بودجه برای حفظ و احیای جنگل‌های زاگرس انتخاب کرد که به واکنش بسیار مثبت جامعه محیط‌زیست و منابع طبیعی منجر شد. این انتخاب در سال جاری نقشی در کاهش آلام زاگرس نداشت. باشد که سال آینده سال حفاظت از زاگرس باشد. سال حفاظت از ۵۰ درصد آب شیرین کشور؛ این مایه حیات.

> بسیاری شیوه انتخاب شینا انصاری را شکلی قابل قبول از مردم‌سالاری در انتخاب یک مدیر دانستند. او اولین فردی بود که از بدنه کارشناسی این سازمان، در شهریورماه سکانداری پردیسان را به عهده گرفت

کمیته‌ای برای انتخاب

فردای انتخابات بود که شبکه‌های اجتماعی نوشتند، سطح حفاظت از «مسعود پزشکیان»، نامزد چهاردهمین دوره ریاست‌جمهوری افزایش یافت. او بعد از آنکه در پاستور ساکن شد، کمیته‌هایی برای تشکیل دولت خود شکل داد که بر اساس نظر کمیته انتخاب، سیدرضا صالحی امیری، وزیر میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی، سکانداری پردیسان را عهده‌دار شد و شینا انصاری هم برای رفتن به پردیسان بالاترین امتیاز را از کمیته انتخاب رئیس سازمان حفاظت محیط زیست گرفت.

جنگ تن به تن با اره برقی

سه قاچاقچی با اره برقی در روز روشن به جان یک جنگلبان در گیلان افتادند، دست راستش را با اره برقی بریدند، دست چپش را شکستند و پا به فرار گذاشتند.

انتخاب رئیس سازمان حفاظت محیط‌زیست

بسیاری شیوه انتخاب شینا انصاری را شکلی قابل قبول از مردم‌سالاری در انتخاب یک مدیر دانستند. او اولین فردی بود که از بدنه کارشناسی این سازمان، در شهریورماه سکانداری پردیسان را به عهده گرفت.

انتخاب نماینده‌ای ویژه برای احیای جنگل‌های زاگرس

انتصاب نماینده ویژه رئیس سازمان برنامه و بودجه کشور در «حفظ و احیای جنگل‌های زاگرس»، اولین پیام امیدوارکننده دولت به جامعه مدنی در بخش محیط‌زیست و منابع طبیعی بود. پیش‌بینی می‌شود یا دست‌کم می‌توان دلخوش به این بود که در دولت، قرار است نگرانی‌ها و دغدغه‌های جامعه مدنی، کارشناسان محیط‌زیست و منابع طبیعی نیز شنیده شود. دلیل این استقبال مشخص بود، چون راه حفاظت از محیط‌زیست ایران از سازمان برنامه و بودجه کشور می‌گذرد.

فصل آتش‌سوزی جنگل‌ها

تابستان، فصل آتش‌سوزی جنگل‌های زاگرس است. جنگل‌های زاگرس، امسال هم سوختند تا دوباره یادآوری شود امکانات برای اطفای حریق این جنگل‌های استراتژیک کم است.

جنجال برداشت درختان شکسته و افتاده

برداشت درختان شکسته و افتاده از جنگل‌های هیرکانی جنجال‌برانگیزترین خبر سال جاری است. آبان‌ماه سال جاری «حسن وحید» سرپرست وقت منابع طبیعی و آبخیزداری در نامه‌ای خواستار اجرای این طرح شد. طرح با واکنش منتقدانه کارشناسان منابع طبیعی و محیط‌زیست روبه‌رو شد. در نهایت «علی تیموری» رئیس جدید سازمان منابع طبیعی اعلام کرد، تا بررسی طرح، اجرای آن را متوقف کرده است. فعالان منابع طبیعی اعلام کرده‌اند که اجازه نمی‌دهند این طرح اجرایی شود.

کوچ ابدی مادر درناها

الن ووسالو، پژوهشگر فنلاندی برجسته و جانورشناس سرشناس که به دلیل بیش از پنج دهه فعالیت پژوهشی در زمینه پرندگان مهاجر، بویژه درناهای سیبری، در استان مازندران ایران، به «مادر درنای سیبری» شهرت یافته بود، در سن ۹۵سالگی درگذشت. او نه تنها یک پژوهشگر برجسته، بلکه یک فعال محیط زیست و روزنامه‌نگار نیز بود. ووسالو دانش‌آموخته مقطع کارشناسی جانورشناسی از دانشگاه یو.سی.ال.اِی (UCLA) آمریکا و دارای مدرک کارشناسی ارشد روزنامه‌نگاری بود. او پس از ازدواج با همسر ایرانی خود، حدود پنج دهه پیش به ایران سفر کرد و در استان مازندران ساکن شد تا به مطالعه و حفاظت از درناهای سیبری بپردازد. او ابتدا در فریدونکنار، سپس بابلسر و در نهایت در شهر رویان اقامت گزید و در طول این سال‌ها ارتباط عمیق و پایداری با جوامع محلی برقرار کرد.

رئیس سازمان منابع طبیعی انتخاب شد

«علی تیموری»، معاون وزیر و رئیس سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور، در بهمن‌ماه ۱۴۰۳ به این سمت منصوب شد.

«پوآرو» دستگیر نشد

در سال ۱۴۰۳، هم «جامعه» و «انجمن علمی» باستان‌شناسی در نامه‌ای به قوه قضائیه خواستار برخورد با حفاران اشیای تاریخی شدند و هم پژوهشگاه میراث فرهنگی، گردشگری و صنایع دستی اعلام کرد که «کارگروه مبارزه با گنج‌یابی» را تشکیل داده است اما هیچ کدام مانعی بر سر راه حفاران غیرمجاز نشدند؛ حفارانی که در فضای مجازی سلبریتی شده‌اند و قانون را به سخره می‌گیرند.

چند روز پیش و برای چندمین‌بار اعلام شد، «کوهسار بادفر» ملقب به «پوآرو» در عراق دستگیر شده است، اما یکی از بزرگ‌ترین حفاران غیرمجاز که در فضای مجازی دارای بیش از یک میلیون فالوئر است در یک لایو (پخش زنده) اینستاگرامی اعلام کرد دستگیر نشده است تا همچنان عدم دستگیری او یکی از بزرگ‌ترین سؤال‌ها در حوزه میراث فرهنگی باشد که در یک دهه گذشته و در سال ۱۴۰۳ پاسخی نگرفت. فرونشست زمین در شهرهای تاریخی شیراز، اصفهان و... هم جزو اخباری است که در سال جاری در صدر اخبار میراث فرهنگی می‌نشیند.

> چند روز پیش و برای چندمین‌بار اعلام شد، «کوهسار بادفر» ملقب به «پوآرو» در عراق دستگیر شده است، اما یکی از بزرگ‌ترین حفاران غیرمجاز که در فضای مجازی دارای بیش از یک میلیون فالوئر است در یک لایو (پخش زنده) اینستاگرامی اعلام کرد دستگیر نشده است تا همچنان عدم دستگیری او یکی از بزرگ‌ترین سؤال‌ها در حوزه میراث فرهنگی باشد که در یک دهه گذشته و در سال ۱۴۰۳ پاسخی نگرفت